

ORHAN VELİ'NİN ŞİİRLERİNDE ÇOCUKSU SÖYLEM

Childish Discourse in Orhan Veli Poetry

Mehmet ULUCAN¹

Özet

Orhan Veli, sanat ve düşünce dünyamızın önemli bir temsilcisidir. Şiirleriyle edebiyat dünyamıza önemli ölçüde katkıda bulunurken düz yazı ve çevirileriyle de sanat ve düşünce dünyamıza aynı ölçüde katkıda bulunmuştur.

Okuyucu kitlesinin geniş olduğunu bildiğimiz Orhan Veli, yediden yetmişe hitap edebilmeyi başarmıştır. Hatta bu başarısını aynı eserde gerçekleştirebilen ender sanatçılardandır. Neredeyse bütün şiirlerinde görülen çocuksu söylemi kullanması, onun sanat anlayışının önemli bir özelliği olduğunu belirtmek gerekir.

Çalışmamızda Orhan Veli'nin şiirlerindeki çocuksu söylemin üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Orhan Veli, şiir, çocuksu söylem

Abstract

Orhan Veli is one of the important representatives of our field of art and conception. While he is making contribution to our field of literature by his poems, he also makes contribution to both field of art and contribution equally.

We know Orhan Veli, whose mass of the audience is broad, managed to call upon his readers at the age of 7 to 70 moreover he is one of the remarkable artists who could manage it at the same book. We should emphasize that the childlike expression which we see almost all his poems is one of important characters of his field of art and conception.

We tried to stress on his childlike expression at our article.

Key Words: Orhan Veli, poem, childlike expression

Giriş

Her edebî hareket/akım/ekol/okul vb. bir öncü/lider ile başlar, daha sonra bu öncünün etrafında aynı idealleri paylaşanlar, birleşirler. 20. Yüzyılın ilk çeyreği tamamlanırken (1924) Batı'da Sürrealizm adıyla ortaya çıkan gerçeküstücülük/gerçek dışılık, bir süre sonra bütün Avrupa'da ve dünyanın pek çok yerinde etkisini göstermeye başlar. Bu etki, belli bir süre sonra Türkiye'de de görülür. Avrupa, Türkiye ve dünyada arayış içinde olan sanatçılar, Sürrealizmin etkisini derinden hissederler. Bu yüzden bizdeki Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde; I. Yeni ya da Garip olarak adlandırılan hareketin ortaya çıkışı, Batı edebiyatlarındakilerle bazı benzerlikler arz eder.

Bir edebî akım/ekol/okul veya hareket, bir öncü etrafında gelişirken Sürrealizm; Luis Aragon, Andre Breton ve Philippe Soupault gibi sanatçıların geliştirdikleri bir akımdır. Bunların arasından Andre Breton belirgin olarak öne çıkar. Bizdeki I. Yeni veya Garip şiirinde de Orhan Veli, Melih Cevdet ve Oktay Rifat'ı görürüz. Bu harekette de Orhan Veli'nin yeri, diğerlerine göre daha belirgin ve öndedir.

Sürrealizm, Batı edebiyatları ile Türk edebiyatında özellikle şiirinde yeni temalarla yeni bir devinim yaratır. Bu süreçte şiir zincirlerini kırarak yeni biçimlerle kendine imkânlar bulur. Geleneksel değerlerin yıkılmasıyla toplumda ve bireyde özgürleşme isteği uyanır. Sanatçılarda özellikle şair ve yazarlarda ön planda olan karşı gelme/durma eğilimi daha güçlenir ve artar. "A. Breton, ilk gerçeküstücülüğün tanımını şöyle yapıyordu: 'Gerçeküstücülük, ister söz, ister yazı ile ya da başka bir yolla, düşüncenin gerçek işleyişini ortaya çıkarmak için başvuru içinden geldiği

¹ Yrd. Doç. Dr. Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü, ELAZIĞ Mail: ulucanmho23@gmail.com

gibi yazma yöntemidir. Bu, usun denetimi olmaksızın, her türlü estetik ve ahlak kaygısı dışında düşüncenin yazılışdır” (Yazın Akımları;1981, 271). Sürrealizm, yıkıcılık anlamında öncü ve daha ileride olan Dadaizmden geri kalmamaya çalışır hatta daha bilinçli ve daha başarılı olduğu görülür.

Türk edebiyatında özellikle de şiirinde Batılı anlamdaki bir etki, Garip hareketi ve Orhan Veli'nin şiirinde görülmektedir. Orhan Veli, yaşamını şiirine olmazsa şiirini yaşamına uydurmaya çalışmış bir şairdir. O, “şiiri çoğunlukla yaşamına değil, yaşamını çoğunlukla şiirine uydurmaya uğraşmış bir sanatçıdır” (Bezirci;1991,13). Edebiyat dünyasında kendine has üslubuyla dikkat çeken Orhan Veli, arkadaşı Muvaffak Sami Onat'a gönderdiği mektuplarından birinde yaşamını farklı bir söylemle anlatır:

“1914'te doğdum. 1 yaşında kurbağadan korktum. 9 yaşında okumaya, 10 yaşında yazmaya merak sardım. 13'te Oktay Rifat'ı, 16'da Melih Cevdet'i tanıdım. 17 yaşında bara gittim. 18'de rakıya başladım. 19'dan sonra avarelik devrim başlar. 20 yaşından sonra da para kazanmasını ve sefalet çekmesini öğrendim. 25'te başımdan bir otomobil kazası geçti. Çok âşık oldum. Hiç evlenmedim, şimdi askerim” (Bezirci; 1991, 14).

Şiiri, kendini anlatmaya yarayan bir araç olarak gören Orhan Veli'nin sanat anlayışı ve anlatışı dönemindeki sanatçılardan farklıdır. Çevresindekilerin deyimleriyle Orhan Veli'nin düşünceleri biraz gariptir. Bu nedenle başlattığı Garip hareketi ile halktan olumlu tepkiler, övgüler alırken bazı edebî cemiyetlerden ve sanatçılardan da ağır yergiler alır.

Şair, herkesle hatta kendisiyle bile rahatlıkla alay edebilmektedir. Bu rahatlığı, sahip olduğu özgüvenle doğrudan alakalıdır. Geçmişine dair herhangi bir pişmanlığı olmadığı gibi geleceğe dair bir beklentisi de yoktur. Dolayısıyla alaya almadığı kimse yok gibidir. Kadınlar, erkekler, sanatçılar, siyasetçiler, askerler, devlet adamları hatta sevgililer(i)... Onun şiirinde alay konusu olmaktan kurtulamamıştır. O, şiirlerinde; Allah'tan Peygambere, meleklerden müezzine, Bâkî'den Şehrazat'a, Ahmet Haşim'den Nazım Hikmet'e, Kanunî Sultan Süleyman'dan Atatürk'e, Hitler'den Celal Bayar'a, edebiyat tarihçisinden şoför'e, köylüden seyise kadar alay etmediği inanç, değer, kişi ve kavram yoktur. Kendisine kadar işlenegelenleri, itibarsızlaştırmak maksadıyla şiirlerinde çekinmeden kullanır.

Başarılı, etkili ve sevilen hatta nefret edilen kimseler dahi birçok yanıyla toplum tarafından merak edilirler. Başka bir ifadeyle bu kişiler, bilinmek ve tanınmak isterler. Toplumun bazı kesimlerince Orhan Veli ve şiir anlayışının merak edilmesi gayet doğaldır. Başarısının yanında özel hayatı da toplum tarafından merak konusu olmuştur. İnsanların meraklarının giderilmesi gerekmektedir. Bunu gidermeye çalışan şair, yarı ciddi yarı şaka yollu bir anlatımı seçmiştir. Aslında bu yolun seçilmesi şairin mizacına da uymaktadır. Özellikle dış görünüşüyle ilgili yapmış olduğu değerlendirmelerde; kendisiyle de alay eder ve bununla sahip olduğu öz/güveni ortaya koyar. Kendisiyle alay eden şair, aynı zamanda pek çok kimseyi de alaya alır. *Ben Orhan Veli* adlı şiiri, dikkatle okunduğunda; büyük ölçüde poetikasına uyduğu hatta özetlediği görülür. Çünkü bu şiiri, Garip hareketiyle herhangi bir çelişki arz etmediği gibi sanat ve düşüncesini de belli ölçüde özetler:

BEN ORHAN VELİ

Ben Orhan Veli,

"Yazık oldu Süleyman Efendiye"

Mısra-ı meşhurunun mübdü...

Duydum ki merak ediyormuşsunuz

Hususî hayatımı,

Anlatayım:

Evvelâ adamım, yani

Sirk hayvanı falan değilim.

*Burnum var, kulağım var,
Pek biçimli olmamakla beraber.*

*Evde otururum,
Masa başında çalışırım.*

*Bir anne ile babadan dünyaya geldim
Bir işte çalışırım.*

*Ne başımda bulut gezdiririm,
Ne sırtımda mühür-ü nübüvvet.
Ne İngiliz kralı kadar
Mütevaziyim,
Ne de Bay Celâl Bayar'ın
Ahır uşağı gibi aristokrat.
İspanağı çok severim
Puf böreğine hele
Bayılırım.
Malda mülkte gözüm yoktur.
Vallahi yoktur.*

*Yayan dolaşırım,
Mütenekkiren seyahat ederim.
Oktay Rifat'la Melih Cevdet'tir
En yakın arkadaşlarım.
Bir de sevgilim vardır, pek muteber;
İsmi söyleyemem
Edebiyat tarihçisi bulsun.
Ehemmiyetsiz şeylerle de uğraşırım,
Meşgul olmadığım “ehemmiyetsiz”
Sadece üdeba arasındadır.*

*Ne bileyim,
Belki daha bin bir huyum vardır...
Amma ne lüzum var*

*Hepsini sıralamaya
Onlar da bunlara benzer.*

(Bütün Şiirleri, 194)

Orhan Veli, yenilik peşinde koşan bir şairdir. Türk şiirini taklitten kurtarmak arzusuyla eskiye dair ne varsa onları atmak ister. O, sürekli olarak orijinali bulmak derindedir. Belki basit, sade ama özgün bir şiirin peşine düşer. Bu yüzden onu ve şiir anlayışını, yeni olarak kabul edenlerin sayısı az değildir. Onun şiirlerinde; Dil ve Üslup, Gelenek ve Toplum, Yeni(lik) ve İnanç, Aşk ve Tabiat ile Mizah ve Gerçek, çocuksu söylem bağlamında değerlendirilebilir.

Orhan Veli'nin Şiirlerinde Çocuksu Söylem

Orhan Veli, (yeni) şiirlerinde insan, tabiat, aşk, savaş, barış, ümit, inanç, seyahat, sarhoşluk gibi bütünüyle gerçek ve günlük hayatın temalarını ele almıştır. Onun şiirlerindeki çocuksu söylemin katkılarıyla şu temalar da çok sık işlenmiştir: Çocuk saflığı, korku/suzluk, çelişki, şaşkınlık, yalnızlık, acıma/sızlık, utanma/ma, aldatma, doğallık, hazırcevaplık ve düz mantık. Bunların hepsinin çocuk ve çocuksulukla yakından ilgisinin olduğunu belirtmek gerekir. Ayrıca çocuğun ve çocuksuluğun bir yanı sıra salt gerçekle ilgili olduğu da bilinmektedir.

Çocukların saflık, doğallık, şaşkınlık özelliklerinden kaynaklanan bazı yaklaşımları vardır. Bazen yetişkinlerin, çocuklar tarafından kolayca altından kalkamayacakları durumlara düşürüldükleri bilinir. Söylemlerinde başka türlü ifade edilemeyecek bir “hınzırlık” barındırırlar. Bu yüzdendir ki, “dünyanın gerçek hâkimleri çocuklardır” denilmektedir. Çünkü çocuklar, istemediklerinde hiç kimseyi ve hiçbir şeyi umursamazlar. Orhan Veli, bunu çok iyi tespit etmiş sanatçılardan biridir. Onun, şiirlerinde bu sıfatları taşıyan çocuklar, rahatlıkla görülmektedir.

Orhan Veli, şiirdeki çocuksu söylemin artılarını çok iyi tespit etmiştir. Eğer bu söylemi tespit etmemiş olsaydı, o hınzırca duygu ve düşünceleri bu kadar rahat, bu kadar etkili ve bu kadar güzel dile getiremeyecekti. Bir yetişkinin kolay kolay söyleyemeyeceğini bir çocuğun ağzıyla rahatça söyle(t)miştir. O, bilinçli olarak çocuksu söylemi seçmiştir.

Orhan Veli'nin şiirlerindeki çocuksu söylem, Nasrettin Hoca'nın ritmik zekâsı ve hazır cevaplığı ile Keloğlan'ın saf ve sebatkâr tavrının yanında biraz da Yaradan'a sığınma anlayışını içermektedir. Olaylara ve problemlere yaklaşımları bakımından Nasrettin Hoca ve Keloğlan, sıradan insanın özlemini çektiği farklı tiplerdir. Nasrettin Hoca ve Keloğlan tiplerini birer kahraman olmadıkları için ortaya çıkan ve sebep olunan sonuçlar, beklenenin aksi yönde de gerçekleşmiş olsalar sorun teşkil etmez, gülünüp geçilir.

Orhan Veli, “Nasrettin Hoca Hikâyeleri” adını taşıyan eserinde; Hoca'nın fıkralarını şiire aktarmıştır. Bu fıkralarda; Nasrettin Hoca, olay ve durumlar karşısında çoğunlukla düz mantıkla hareket eder. Daha doğrusu Hoca, neredeyse bütün fıkralarında bu mantığın kısa süreli çarpıcılığı ve haklılığını kullanmaktadır. Orhan Veli de bunu başarıyla şiire aktarmaktadır. Hoca'nın fıkralarında dikkati çeken başka bir husus da savunma yerine saldırının kullanılmasıdır. Karşıdakinin beklemediği bir hamle, onu sersemletip çözümsüzlükle karşı karşıya bırakmaktadır. *Eşeğin Sözü* adlı fıkra buna çok güzel bir örnektir.

Nasrettin Hoca, fıkralarında; yapılan ve edilenlerde özellikle çocukların ve hayvanların - kahraman(lar) olarak- seçilmesinde düz mantıkla birlikte çocuksu söylemin de rolü vardır. Şiirlerde yetişkinlerin özellikle de çocukların dikkatinin çekmesi başarılıdır. İyi bir düşünme ve değerlendirmenin sonunda bu mantığın tutarsızlığı ve yanlışlığı rahatlıkla anlaşılabilir. Bununla birlikte kısa süreliğine de olsa problemi çözme ya da savmaya yönelik olarak işe yaramaktadır. Çocukların çoğunlukla bu mantıkla hareket etmelerinin sebebi de bundan dolayıdır. Çocuklar, neredeyse her olay ve durumda düz mantıkla hareket eder, başkalarını da böyle yargırlar. Nasrettin Hoca'nın fıkralarında gördüğümüz bu mantığın sağladığı kısa süreli yarar kullanılır. Geçici çözümler, her zaman olmasa da işe yarar.

Garip hareketi, teşbih, kafiye, redif, aruz ve şairaneliği reddetmektedir. Bu reddedişte özellikle Orhan Veli'nin imdadına çocuksu söylem yetişmiştir. Çünkü bu karşı çıkışlardaki zorlukları ancak bu söylemle bertaraf edebilmiş, aşabilmiştir. Pek çok sanatçı ve edebî hareket, onun şiirine itiraz etmiş hatta acemilik ve çocuklukla suçlamıştır. Buna rağmen Garip hareketi ve Orhan Veli, şiirlerinde çocuksu söylemi kullanmış daha doğrusu kullanmak zorunda kalmıştır.

Çocuk ve çocukluğa eserlerinde yoğun olarak yer veren Orhan Veli'nin Çocuk edebiyatına bakış açısı La Fontaine'den çevirdiği fablların başına koyduğu Ön sözde yer almaktadır: *“Bu kitapta okuyacağınız şiirleri gerçi sizler için tercüme ettim. Ama hiçbir zaman onları çocukça bulmadım. Zaten sizi de küçük görmüyorum. Güzel şeyleri siz de büyükler kadar anlar, büyükler kadar seversiniz. Elbette, yaşınız ilerledikçe bilginiz de artacaktır. Ama bu, bilginiz artıncaya kadar kötü şeyler, basit şeyler okuyacaksınız demek değildir. Bilginizin, anlayışınızın artması, zevkinizin incilmesi ancak büyük eserler, kıymetli eserler okumakla olur.”*

Garip şiirinde görülen çocukluk teminin kullanımı, daha önce Sürrealistlerde de görülmektedir. *“Sürrealistlerde dikkati çeken başka bir husus, çocukluğa dönüş, çocukluk dönemine özlemdir. Zira çocukluk, insan hayatının en hür, en serbest, en gerçekçi dönemidir”* (Çetişli; 2014, 152).

Sürrealistler, çocukluk dönemine özlem duyar ve çocukluğa dönüşü arzularlar. Ancak Orhan Veli, çocukluğa özlem duymak ve çocukluğa dönüşü arzulamaktan çok onu kullanır. “*Garip’te Orhan Veli’nin ilk şiirlerinde gördüğümüz çocukluk temini işleyen ürünler de yer alıyor... Orhan Veli enikonu çocuklaşarak, kendini çocukların yerine koyarak onların saf dünyasını ustalıklı tasalarından, büyük ve terletici sorunlarından sıyrılarak çember çevirdiği o güzelim günlerde sayıyor kendini. Okuyucuda böyle bir vehim yaratmak bir şair için az başarı değildir*” (Bezirci; 1991, 73).

Saflık, çocuğun en belirgin özelliğidir. Çünkü herkesi kendisi gibi ya da herkesi kendinden farklı görme, çocuksu bir yaklaşımdır. Çocuklar olayları, olguları, gerçekleri, gelişmeleri ve değişimleri kendi melek dünyalarında etkilenmelere karşı kapalı ya da ondan uzak oldukları için kendilerince değerlendirir; bundan dolayı yargı ve yargılamalarını beklentisiz ve beklemeksizin gerçekleştirir ve bunu açıklamaktan asla çekinmezler. Çoğunlukla adaletli olmakla birlikte adaletsizce, acımasızca ve kaygısızca davrandıkları da çok olur. Bu yüzden “kral çıplak” gibi acı bir gerçeğin ancak çocukların ağzından duyulması mümkün olmuştur. Orhan Veli, çocuklar gibi davranmak istemiştir. Bu yüzden şiirlerinde çocuksu söylemi kullanmıştır. Söyledikleri basit gözükse de gerçeğin ta kendisidir.

Çocukların korkuları, aslında korkusuz olmalarını sağlamaktadır, başka bir ifadeyle gerçek anlamda korkuyu bilmemelerindedir. Onların acımaları, bazen acımasızca ve umursamazca yaklaşımlarından kaynaklanmaktadır. Doğallıkları, yapmacık davranışlı olmayı bilmeme ya da becerememelerinden başka bir şey değildir. Onlar, yetişkinler gibi pragmatik olamadıklarından dolayı kork(ma)maktadır. Utanmaları, bazen korktukları bazen umursamadıkları gerçekler ve gerekçelerindedir. Çünkü yetişkinlerce utanılacaklardan utanmamaları, utanılmayacaklardan da utanmaları çok olur.

Orhan Veli, hiç çocuğu olmadığı halde şiire yeni bir bakış açısı kazandırmış ve şiirlerinde çocuksu ifadeler kullanmıştır. Özellikle Garip hareketinin ilk dönemlerinde çocuksu söylemler çokça dikkati çeker. “*Türk şiirinde çocuğun anlatıcı figür kimliği ile görünmesi, ilk kez Garip hareketi ile başlar. Hayatın ve çevrenin çocuğun gözünden yansıtılması ise beraberinde ‘çocuksu’ olarak adlandırılabilir bir söyleyiş tarzını getirir*” (Sazyek;1996; 124).

Çocuk ve çocukluk, Garipçilerin bilerek ve isteyerek öne çıkardıkları taraflardandır. Çocuk duyarlığı taşımak, gerçek anlamda insan olmanın saf ve temiz kalmanın başka türlü ifade edilmesidir. Bu yüzden “*Garip’in şahıs kadrosu, akıldan çok duyularla hareket eden çocuklardır*” (Özcan; 2005,90). Garip şiirinde özellikle üzerinde durulması gereken temalardan biri de savaş(lar) ve çocuktur. Bütün savaşlar aynıdır ancak Garip ve Orhan Veli’nin şiirlerinde II. Dünya savaşının etkisi belirgin olarak görülür. Garip hareketi, çocukların dışında başka hiçbir konuda bu kadar endişe taşımaz. Orhan Veli’nin şiirlerinde ise savaş ve çocuk ayrılmaz bir şekilde ele alınmıştır. Savaşların yıkıcı, yakıcı, acıtıcı ve sıkıcı gerçekliği karşısında çocuğun saflığı, çaresizliği, masumluluğu ve mağduriyeti, biraz da mizah daha doğrusu kara mizah tarzında ele alındığı görülmektedir. Savaşların gerçek kaybedenlerinin çocuklar olması gerçeğinden yola çıkılarak çocuğun aynı zamanda bir anlatıcı figür olarak görüldüğü şiirleri vardır. *Tereyağı, Harbe Giden, Ağaç, Kuş ve Bulut, Ağacım, Rüya, Robenson, Gemilerim, Gözlerim ve Fena Çocuk* adlı şiirlerde çocuk ve çocuksuluk çok belirgin olarak görülür.

Orhan Veli de çocuklar gibi yaşamın serüvenlerini en yakın gördüğü nesnelere açıklamayı ve sade bir dil kullanmayı kendine düstur edinmiştir. Bir şiirinde hayatı anlatırken evin köpeğinden, kedisinden ve kızından bahseder. Samimi ifadeler kullanmış olması dikkati çeker. Orhan Veli’nin şiirlerinde kullandığı çocuksu söylem, gerçeği hınzırca ifade etmektedir. Köpek, kedi ve kız, bir evde bir çocuğun ilk anda bu üçü dikkatini çeker:

HAYAT BÖYLE ZATEN

*Bir evin bir köpeği vardı:
Kıvrır kıvırdı
Adı Çinçon'du, öldü.
Bir de kedisi vardı: Maviş,
Kayboldu.
Evin kızı gelin oldu,
Daha böyle acı, tatlı
Neler oldu bir yıl içinde!
Oldu ya, olanların hepsi böyle..
Hayat böyle zaten!..
(Bütün Şiirleri, 201)*

Sadece Orhan Veli'nin değil, Garip şiirinde etkileyciliği artırmak için çocukluğu ve çocuksu söylemi belirgin olarak görürüz. Hem Garip hem Orhan Veli'nin şiirlerinde çocukların saf ve melek dünyalarının kötülere ve kötülöklere karşı koymada bilinçli olarak seçilmiş olduğu görülür. Özellikle savaş vb. bütün sosyal/toplumsal olay ve durumlarda en çok etkilenenlerin çocuklar olması gerçeğinden hareketle hiçbir suçu ve günahı olmayan çocukların üzerinden ele alınması dikkat çekicidir. Ancak Orhan Veli'nin şiirlerindeki çocuksu söylemin bütünüyle saf ve masum olmadığı da bilinmektedir.

Dil ve Üslup

Orhan Veli'nin dönemine kadar uzunca bir süre yenileşme macerası yaşayan Türk şiir dilinde ciddi farklılıklar hedeflenir. Batı tesiri, Cumhuriyetin kazanımları ve eski şiirin etkisini yavaş yavaş kaybetmesiyle geleneğin koruduğu dil anlayışı, sarsılır. Bu süreçte yazmaya başlayan Garipçiler, o döneme kadar dildeki en büyük farklılığı gerçekleştirmenin peşindedirler. Kendileri bunu, yenilik olarak değerlendirmektedirler. *“Dilde hedeflenen arınma çabası, yapı ve muhtevaya da yansıtılır. ‘Eskiye ait her şeyin, her şeyden evvel de şairanenin aleyhinde bulunan’ bu anlayış, Garip’in müşterek bir tutumu olmakla birlikte sanatçının üslubuna da yansımıştır”* (Özcan; 2005,300). Orhan Veli, çocuksu bir söylemi önceleyerek üslubunda belirgin bir farklılık yaratır.

Bir şairin bütün şiirlerinde aynı dil ve üslup anlayışını görmek çok zordur. Bu, belli ölçüde Orhan Veli için de geçerlidir. Ancak onun bütün şiirlerinde orijinal bir dil kullanma isteği hep ön planda olmuştur. Şiiri, “söz söyleme sanatı” olarak gören Orhan Veli, şiirin geldiği son durumu beğenmez ve karşı çıkar. Ona göre şiirin dili, konuşma dilinden farklı olmamalıdır. Şairlerin kullandıkları dilin okuyucular tarafından anlaşılması yönünde birçok yazısı olan Orhan Veli, dilin sadeliğini savunmuş hatta eserlerinde şakaya yakın, alaycı ama sade ve çocuksu bir dil kullanmıştır. Bu anlayışa uygun olarak şöyle demiştir: *“Bir zamanlar şiiri şairaneden kurtarmak gerektiğini söylemişim. Şimdi de edebiyatı edebiyattan kurtarmak gerektiğini söylüyorum”* (Bezirci I; 1982, 146).

Garip hareketinde kolektif bir anlayış vardır. Bunu Marksist anlayışa dayandırmak mümkündür. Halk dilini benimseme, basit sözcükler kullanma, sadelik ve ortaklık hedeflenir. Hatta ortaklaşa şiir yazan Garipçiler, bu anlayışı Batı'dan etkilenerek gerçekleştirse bile Divan şiirinde de aynısı vardır. Ancak Garipçilerin bu anlayışı, büyük tepkilerle karşılaşır. Şiirleri, “zabita raporu” olarak değerlendirilir.

Orhan Veli, bir derginin yaptığı ankete verdiği cevapta; *“bugüne kadar hiçbir şekilde şiir yoktu”* (Sazyek; 1996, 50) diyerek gerçekleştirdiklerini belirtmektedir. *“Bugüne kadar burjuvazinin malı olmaktan, yüksek sanayi devriminin başlamasından evvel de dinin ve feodal zümrenin köleliğini yapmaktan başka hiçbir işe yaramamış olan şiirde, bu değişmeyen taraf; müreffeh sınıfları yaşamak için çalışmaya ihtiyacı olmayan insanlar teşkil ederler. O insanlar geçmiş devirlerin hâkimidirler. O sınıfı temsil etmiş olan şiir lâyük olduğundan daha büyük bir*

mükemmeliyete erişmiştir. Ama yeni şiirin istinat edeceği zevk, artık ekalliyeti teşkil eden o sınıfın zevki değil" (Garip Ön söz; 1989,26).

Orhan Veli ve arkadaşları, şiiri toplumsal bir zemine dayandırmışlardır. Edebiyatın özellikle de şiirin önceden olduğu gibi sadece belli bir kesim, zümre veya sınıfın değil, herkesin zevkine hitap etmesi gerektiğine inanmaktadırlar: "Bugünkü dünyayı dolduran insanlar yaşamak hakkını mütemadî bir didişmenin sonunda buluyorlar. Her şey gibi şiir de onların hakkıdır, onların zevkine hitap edecektir. Bu, mevzu bahis kitlenin istediklerini eski edebiyatların aletleriyle anlatmaya çalışmak demek de değildir" (Garip Ön söz; 1989, 26). Belli bir kesimin zevkine hitap etmenin dışına çıkamayan şiirde; çoğunluk, kendine ait bir şeyler bulamamaktadır. Oysa herkesin kendinden bir şeyleri bulması gereken şiirde; çocuk ve çocuksuluk da yer almalıdır.

Gelenek ve Toplum

Orhan Veli ve arkadaşları, toplumcu olmasına/görünmesine rağmen gelenekçi değildir. Şiirlerinde topluma ve toplumsala yönelik herhangi bir olumsuzlama söz konusu değilken geleneğe karşı amansız bir mücadelenin içindedirler. Melih Cevdet, Garip hareketinin toplumcu bir hareket olduğunu belirtmektedir. (Sazyek; 1996, 50). Garip hareketi, yeniliğe en büyük engelin gelenekçilik olduğunun farkındadır. Bu yüzden toplumu önemser ama geleneği reddeder. Garip hareketinde; "Gerek şiirlerle gerekse yazı ve konuşmalarla hareketin, toplumcu estetiği benimseyişi, edebî geleneğin her türlü ögesinden uzak duruşu ve günlük dili şiire malzeme yapma isteği belirgin bir biçimde ortaya konmuştur" (Sazyek; 1996,58).

Orhan Veli'nin şiirlerindeki çocuksu söylemde toplumsal değerlere karşı gördüğü; hırsızlığa, haksızlığa, eşitsizliğe, adaletsizliğe ve hileye yer yoktur. Bu olumsuzluklara karşı tepkiler, son derece açık bir şekilde ortaya konulur. Çocuksu söylem, bu olumsuzlukların kokusuna bile dayanamaz. Poul Eluard da "Gerçeküstücülük düşüncesinin herkese vergi olduğunu göstermeye çalışıyor; insanlar arasındaki ayrımları azaltmaya uğraşılıyor bunun için eşitsizliğe, alçaklığa ve hilekârlığa dayanan saçma bir düzene hizmet etmeğe yanaşmıyor" (Karaalioğlu; 277), demektedir. Garip hareketinin Sürrealizmle keşiştiği önemli noktalardan birisi de budur.

Orhan Veli'nin şiirlerindeki bu söylemin sahibi bir kahraman olmadığından gördüğü yanlış, eksik(lik) ve sorunları kaba kuvvetle çözüme imkânına sahip değildir. Aslında böylesine bir çözüm yolu da yoktur. Bu yüzden hem kendi gücünün hem de karşıdaki gücün farkındadır. Kıyasıya bir mücadele ile karşısındakini yenemeyeceğini bilen çocuk, bu söylemde karşı gücün gerçek olmadığını, cansız bir dev ya da kâğıttan bir kaplan olduğuna inanmayı ve inandırmayı yeğler. Bu yüzden onunla alay ederek küçük düşürmeye çalışır. "Sürrealistler, kendilerinden önceki edebî akımların, yüzyıllar boyunca geliştirip işledikleri gelenekleşmiş bütün sanat/edebiyat kurallarına karşıdırlar ve onlarla alay ederler" (Çetişli; 2014, 152). Garip hareketi ve Orhan Veli ile Sürrealizm, bu noktada da birleşirler.

Orhan Veli'nin şiirlerinde dikkati çeken önemli bir husus da kendini halktan biri olarak görmesi ve bunu kabul etmesidir. Şiirin ulviyetine yakış(tırıl)mayan "ayak nasırı" gibi, "ıspanak" yemeği ve "puf böreği"ni dile getirmesi, bunları sevdiğini, bunlarla beslendiğini ve bunlara bayıldığını belirtmesi önemlidir. Bu dizelerinin akabinde "Malda mülkte gözüm yoktur" dizesi kullanılır. "Vallahi yoktur" dizesiyle de hem inandırıcılığın artırılmasına çalışıldığı hem de halktan birinin tavrı olan yemin etme görülmektedir. Kendisine inanılmayan halktan biri, tek çare olarak yemin eder. Yeminine rağmen kimseyi inandıramaz. Ancak kendisinin de buna tam olarak inanmadığı sezdirilmeye çalışılır.

Garip hareketi, geleneğe karşı oluşlarını başlangıçtaki katılıkta devam ettirmeyip bilahare bu tutumlarını yumuşatmışlardır. "Onlara göre sanat geleneği bağdaşık ve durağan bir eklemeliş değil, gelişken ve değişken bir oluşum süreci..." (Sazyek;1996,889) olarak görülür.

Yeni(lik) ve İnanç

Orhan Veli'nin, eski olan her şeyden vazgeçmesi, ölçüyü hele de aruz ölçüsünü kullanmayı bırakması, kafiye ve redif kullanımını gereksiz görmesi, teşbih, mecaz ve mübalağa gibi sanatları anlamsız bulması, geçmişe ait ne varsa hepsini yıkıp atmamak istemesi, onu yenilikçi yapmaktadır. Özellikle şiir dilini sadeleştirmesi ve bu dilde çocuksu bir söylemi önelemesi, eskinin içinde belli ölçüde yer almakla birlikte pek öne çık(arı)lmamış bir özelliktir. Ancak sanat; bir anda top yekûn yok olmaz, yenisinin ortaya konulması da bir anda gerçekleşemez. Çünkü *"İnsanların çoğu yaratıcı olmayan kimselerdir; yalnız öğrendikleriyle yetinirler. Evvelki nesillerin öğrendikleri çoğunluk tarafından kabul edilmiş aşağı yukarı bir gelenek halini almıştır. Onun için onları itirazsız benimserler. Onlara değişmez gerçeklermiş gibi bakarlar. O gerçeklerin dışında da gerçeklerin olabileceğine inanmazlar"* (Sazyek; 1996, 86).

Garipçilere kadar ciddi anlamda herhangi bir yenilik ve değişim söz konusu değildir. Onlara göre değişimi ve yeniliği hissetmeyenlerin kimseye bir yararı yoktur. Bu yüzden Orhan Veli, kendi dönemine kadarki herkesi bir anlamda suçlamaktadır. *"...bir şeyin ya lüzumunu yahut da lüzumsuzluğunu hissetmeli, fakat herhalde hissetmelidir. Lüzumu hissedenler kurucular, lüzumsuzluğu hissedenler yıkıcılarıdır. Her ikisi de cemiyetlerin fikir hayatı için devam ettirici insanlardan daha faydalıdır"* (Garip Ön söz; 1989, 27).

Garip hareketi, top yekûn bir değişim ve bunun sonucunda ortaya çıkacak bir yenilik düşüncesindedir. Sürrealistlerle değerler bağlamında örtüşmektedirler: *"Gerçeküstücülüğün başlıca değerleri, isteğin, düşün, aşkın, çocukluğun yani insanın 'ilksel durumunu' simgeleyen, toplumsal kuralların ve bilginin değişimine inanan, alışkanlıklara inanmayan 'yeni' bir hümanizma oluşturur"* (Yazın Akımları; 1981, 274). Bu bakımdan Garipçilerin ve Orhan Veli'nin yeni ve yenilik anlayışında Sürrealistlerin etkisi belirgin olarak görülür. *"Gerçeküstücülük de bir varoluş biçimi olarak bilim ve şiir adına çağının simgesel bir tanığıdır. Çağdaş toplumsal devinime koşut olarak yeni bilgilerin ve değerlerin peşindedir. Bu nedenle eskinin yıkımından haz duyar. Bu, bir tür özgürlük arayışıdır; dünyayı yeniden kurma sevdasıdır"* (Yazın Akımları; 1981, 274).

Orhan Veli, çocuk edebiyatı ürünleri olarak bilinen masal, tekerleme, bilmece, saymaca vb. doğrudan doğruya kullanmamıştır. Zaten maksadı da bunları kullanmak değildir. O, hem halk edebiyatı hem Divan edebiyatı hem de Batı edebiyatından gereğince yararlanır. Özellikle arkadaşlarıyla birlikte ortaya koydukları Garip hareketiyle şiire getirdiklerine inandıkları yeniliğin gereği olarak çocuksu bir söylem geliştirmiş ve bunu kullanmışlardır. Bu, Çocuk edebiyatı ürünlerini önemsemedikleri anlamına gelmediği gibi Çocuk edebiyatı ürünlerini ortaya koydukları anlamına da gelmemektedir.

O, gerçek anlamda halk şiirine karşıdır. Halk şiiri örneklerine benzeyen birkaç şiirinin olması, bütünüyle onu kabul ettiği anlamına gelmez. Nitekim Kurt adlı şiirinde masalla alay eder, ayrıca *Yol Türküleri* adlı şiirinde de aynı anlayış söz konusudur:

...

*Hiçbir kıyıya ulaştırmıyor,
Beni Şehrazad'ın masalları.*

(Bütün Şiirleri, 146)

YOL TÜRKÜLERİ

Hey, hey!

Hey dağlar, hey dağlar, Bolu'nun dağları, hey!

Savulun geliyorum, hey Bolu beyleri!

Böyle olur yüksek yerin rüzgârı;

Böylesine söyletir insanı.

(Bütün Şiirleri, 73)

Orhan Veli, Klâsik şiirimizi çok iyi bildiği için karşı çıkış gerekçelerini çok iyi tespit etmiştir. “Orhan Veli, yalnızca günün şiirini değil, dönün şiirini de iyi biliyordu” (Bezirci; 1991, 39, Timuçin, 2013). Yeni adına öne çıkanların yapmak istedikleri en önemli hamlelerden biri “eskinin bir yıkıma tabi tutulmasıdır. Eskinin yorgun düşen ve zamanın ihtiyaçlarına cevap veremeyen soylu dünyası ve onun şahsında soylu metinleri yıkılır” (Özcan; 2013,247).

Orhan Veli'nin şiirlerinde; Allah, peygamber, inanç, İslamiyet vb. gibi eski şiirimizde önemle, özenle ve öncelikle işlenenlerin hepsine karşı çıkmıştır. Onun şiirinde belki de yaşadığı dönemin bir etkisiyledir, materyalizm hatta ateizmin izlerini görmek mümkündür. Ancak çoğu zaman dine bakışı oldukça hassastır. Onun şiirlerinde din(ler)e karşı herhangi bir duruş ya da inanma/ma belirtisi görülmemektedir. “yalnız şiir severliğin değil, din, vatan, millet ve insan severliğin sahtesine, ucuzuna pervasız; amansız, kendiliğinden bir karşı koyması vardı[r]” (Bezirci; 1991,27). Belki de Orhan Veli'nin “Kitabe-i Seng-i Mezar” adlı şiirindeki Süleyman Efendi kadar dindar olduğunu söylemek mümkündür:

...

*Kundurası vurmadiği zamanlarda
Anmazdı ama Allah'ın adını,
Günahkar da sayılmazdı.*

...

(Bütün Şiirleri, 46)

Yukarıdaki dizeleri, onun dine bakışı hakkında az çok fikir vermektedir. Şiirin devamında gerçekleşmiş ölüm hadisesinde; ölen için öteki dünyada karşılaşılabileceklerden ziyade bu dünyada yaşadıkları üzerinde durulmaktadır. Bu dizelerden anlaşıldığı üzere; sıradan bir insanın ölümünden sonra gerçekleştirilenler, gelenekselleşmiş bir tören anlayışıyla verilmektedir. Burada anlatılanlar, neredeyse herkes için yapılan ve söylenenlerdir. Bunlar, Süleyman Efendi için de yapılmış ve söylenmiştir. Başka bir ifadeyle sıradan bir insan için yapılabilecekler de bu kadarla sınırlıdır:

...

*Yıkandı, namazı kılındı, gömüldü.
Duyarlarsa öldüğünü alacaklılar
Haklarını helal ederler elbet.*

...

(Bütün Şiirleri, 46)

Orhan Veli, Allah'a inanma hususunu birkaç kez tekrarlayarak vurgulama ihtiyacı hisseder. Çünkü bu inanma, artık gelenekselleşmiştir. Yine sosyal içerikli mesajlarla yüklü dizelerinde mizahı da kullanarak bu hususu dikkatlere sunmaktadır. En azından İbrahim Peygamber kadar sorgulayarak, araştırarak inanılması gerektiği üzerinde durulur. *Derdim Başka* adlı şiirinde:

...

*Mart diyince kedi,
Hak diyince işçi
Ve neden ihtiyar değirmenci
Allah'a inanır düşünmeden?*

...

(Bütün Şiirleri, 48)

Ayrıca 1945'te yazdığı *Garip İçin Ön sözde* şuurlatımı izah ederken şu cümleyi de sarf eder: “Hani birtakım insanların Allah'ı kabul etmeleri gibi” (*Bütün Şiirleri; 1998, 21*). Başka şiirlerinde

de özellikle ölüm, ölümden sonrası ve öteki dünya ile ilgili fazla endişeli değildir. O, daha çok bu dünyayı ve yaşadığı anı bütün boyutlarıyla değerlendirmek gerektiği düşüncesindedir. *Ölüme Yakın* adlı şiirinde; çocuk saflığıyla metafizik konuların ağırlığı altına girmeksizin ondan sıyrılmayı seçer. Yaşarken yanlış ya da doğru, yapılanların hepsinin ölünce unutulacağına inanan insanlara karşı eleştirel bir yaklaşım içindedir:

...

*Ölürüz diye mi üzülüyoruz?
Ne ettik, ne gördük şu fâni dünyada
Kötülükten gayri?*

*Ölünce kirlerimizden temizlenir,
Ölünce biz de iyi adam oluruz;
Şöhretmiş, kadınmış, para hırsıymış,
Hepsini unuturuz.*

...

(Bütün Şiirleri, 89)

Açsam Rüzgâra adlı şiirde; Tanrıya hitabında “güzel” sıfatını kullanır. Bu hitap, Türk toplumunun Tanrı için kullandığı yaygın bir sıfattır. Bu da Orhan Veli'nin Allah inancındaki içtenliği ve samimiyeti gösterir:

...

Ne hoş, ey güzel tanrım, ne hoş

...

Ne hoş, ey güzel tanrım, ne hoş!

...

(Bütün Şiirleri, 153)

Orhan Veli, *Uzun Bir İstirabın Sonunda ve Bir Saadet Anında Gelecek Ölümün Türküsü* adlı şiirinde; öteki dünya ile ilgili iyimserdir. Cenneti, dünya güzelliklerine, hurileri ise kızlara benzetir.

Orhan Veli'nin şiirlerindeki din anlayışı birkaç söylemi dışında genelde umursamazdır. Ancak bu anlayış bir çocuğun dine yaklaşımı gibidir. Başka bir ifadeyle din ve inanç gibi çok özel ve önemli hususlarda bile onun çocuksu söyleminin, şakacı ve alaycı üslubunun etkisi görülmektedir. Fakat peygambere inanma hususunda bazı yaklaşımları İslam dinine olan inancı ve peygamberlik anlayışı hakkında bazı şüphelerinin olduğunu göstermektedir. Birkaç şiirinde vurguladığı ve bazı dizelerinde de bir “neden” sorusu, rahatlıkla anlaşılmaktadır. *Pireli Şiir*'inde;

...

Kimi peygambere inanır;

...

(Bütün Şiirleri, 113)

dizesi ile *Ben Orhan Veli* adlı şiirindeki;

...

*Ne başımda bulut gezdiririm,
Ne sırtımda mühr ü nübüvvet*

...

(Bütün Şiirleri, 194)

dizeleri, onun peygambere olan inancı ile ilgili yaklaşımının netlik arz etmediğini göstermektedir. O, İslam ve peygamberine karşı olmamakla birlikte samimice olmayan bir inanma ve inanç anlayışına karşı temkinli bir yaklaşımı sergilemektedir. Onun din ve Allah hakkındaki en belirgin yaklaşımı ise *Lakırdılarım* adlı şiirinde dile getirilmektedir:

1914'de doğdum,
15'de konuştum;
Hâlâ konuşuyorum.
Lakırdılarım ne oldu?
Gökyüzüne mi gitti?
Belki de hepsi geri gelecek
Tayyare biçimine girip
1939'da.

Allah varsa eğer
Başka bir şey istemem ondan.
Bununla beraber istemem
Ne Allahın olmasını,
Ne de işimin
Allaha kalmasını
(Bütün Şiirleri, 191)

Orhan Veli ve arkadaşları, yazma konusunda çoğunlukla Gerçeküstüçülerle aynı düşünmektedirler. Aklın, ahlakın, geleneğin etkisinden kurtulmak düşüncesindedirler. Bu da çocuksu bir serbestliği ve söylemi gerektirmektedir. “Breton'a göre Sürrealizm, aklın hiçbir denetimi olmadan, her türlü estetik ve ahlak kaygısı dışında, düşüncenin yazılışdır” (Çetişli; 2014, 150). “Gerçeküstüçüler, Tanrı ve din konusunda yazdıkları olumsuz düşünceleri sürdürmüşlerdir. Çokça eleştirilen ve gerçeküstüçülere “hiçlikçi” damgasının vurulmasına neden olan bu Tanrıtanımazlık ya da Tanrı'ya kızgınlık, belki de onların yeni doğan bir çocuk gibi her türlü bilgiyi “naturist” bir ortamda özgürce ve isteğe bağlı olarak öğrenme isteklerinden gelmektedir. Bu, doğaya dönüşün özgürce ve çocukça bir isteği olabilir. Bu, aynı zamanda insana Tanrı'dan daha çok verilen bir değerdir” (Yazın Akımları;1981, 274).

Aşk ve Tabiat

Orhan Veli ve arkadaşları, dönemine kadar işlenegelen aşk anlayışını benimsememiş hatta aykırı yaklaşmışlardır. Özellikle Orhan Veli, aşk(lar)ını bile çocukça yaşamış ve anlatmıştır. “Garipçiler, aşk gibi coşkun bir duygusallığa ve dolayısıyla bireysel bir duyuya dayanan bir temayı dahi işleyişte poetikalarının gerektirdiği sınırlar içinde kalmışlar onu nesnel gerçekliğin içinde kabul etmişler ve toplum hayatının bir parçası olarak değerlendirmişlerdir” (Sazyek; 1996, 119-120).

Orhan Veli'nin Andre Breton ve Poul Eluard'dan şiir üstüne yaptığı çevirilerden birinde şöyle bir ifade geçer: “Ekmek, şiirden faydalıdır ama aşk şiirden faydalı değildir.” Orhan Veli, aşk temini de diğerleri gibi farklı bir ifade biçimi ile ele alır. Aşkı geleneksel edebiyatta ele alındığı gibi almadığı, anlamadığı ve yaşamadığı için yüceltmez. Tabiatın bir gereği ve gerçeği olarak yaşanan aşkın doğasını yine Garip anlayışıyla ele alır ve anlatır.

Onun şiirlerinde aşk, çoğunlukla ulvi duygulardan çok geçici gönül ilişkileri biçiminde dile getirilir. Bazen erotizm ve cinsellik onun aşkını bütünüyle sarar. Mahalleden herhangi birine yönelen bu duygu ve eğilimler, kah eski karısı kah şoförün karısı kah meyhaneden birisi veya bütünüyle yalanlanamayan günün *Dedikodusu*'ndan birisi, bir yosma ya da vesikalı birisine karşı da olabilmektedir. Hatta *Aşk Resmigeçiti*'ndeki sıralanan kadınlardan Münevver Abla, Aliye,

Nurunnisa, Ayten ve ...leksandra veya Beyaz Rus gibi beynelmilel olanları bile vardır. Bilinen biri veya bilinmese de Halime, Süheyla, Eleni, Melehat, Mualla gibi toplumun her kesiminden kadınlar görülmektedir.

Orhan Veli, hiç evlenmemiştir. O, *İş Olsun Diye* adlı şiirinde aşk ve kadından çok bir şair muzipliğini işlemiştir. Hayata karşı takındığı umursamaz tavrını, aşk ve kadına karşı da sürdürür. Sadece “kadınlar” değil, “Bütün güzel kadınlar...” ifadesiyle hem bütün güzel kadınların hem bütün kadınların kendini güzel bulması, değerlendirmesine gidilmektedir ki bu şiirinde muzipliğinin yanında bir çocuğun masumluluğu da sezilir.

Sevdaya mı Tutuldum adlı şiirde; kim olursa olsun aşkın mutlaka bir gün kapıyı çalacağını, bu duygu karşısında kişinin çaresiz ve aciz kalacağını belirtir. Aşkın gücü karşısında herkesin aynı çaresizliği yaşayacağını belirtmesine karşın bunun “salata” ile kıyaslanması, bir karşıtlık tekniği ve şaşırtma maksatlı kullanılır. *Güzel Havalara* adlı şiirde ise aşk, değişen havalara bağlanarak gelip geçici bir heves olarak değerlendirilir. Eski bir sevdadan kurtulan şair için artık bütün kadınlar, güzeldir. Çünkü onun gönlü hovardadır. Orhan Veli'nin aşk duygusunu en derin hissettiği şiiri, *Anlatamıyorum*'udur.

İstanbul pek çok yanıyla Orhan Veli'nin şiirlerinde yerini alır. Tarihi, sosyal ve doğal güzellikleriyle ele alınır. Ayrıca aşk ve İstanbul ayrılmaz bir ikili olarak onun şiirlerinde de görülür. Nasıl ki, Sürrealistler, Paris'i “mutluluk saçan cıvılcıvılcı bir kadın” olarak görürlerse, Orhan Veli'nin İstanbul'u da Paris'ten farklı değildir. Luis Aragon ve Andre Breton, Bonaparte sokağında aynı kadının -muhtemelen Nadja'nın- peşine düşerken (Yazın Akımları;1981,279) Orhan Veli ve arkadaşı Melih Cevdet de aynı kızı sevebilmektedir:

OKTAY'A MEKTUPLAR

II

...

Şu anda dışarıda yağmur yağıyor

Ve bulutlar geçiyor aynadan

Ve bugünlerde Melih'le ben

Aynı kızı seviyoruz.

(Bütün Şiirleri, 186)

İstanbulda birlikte tabiat da bütün canlılığı ve sevecenliğiyle Orhan Veli'nin şiirlerinde görülür. Aşkın, yaşama sevincinin vb. doğayla ve doğadaki varlıklarla ilişkilendirildiği bilinir. Orhan Veli, çocuklar gibi hiçbir zaman doğadan doğadaki varlık ve güzelliklerden kopmamıştır. Her zaman doğa karşısında bir hayranlık ve şaşkınlık yaşar:

“Deli eder insanı bu dünya; bu gece, bu yıldızlar, bu koku, bu tepeden tırnağa çiçek açmış ağaç”

(Bütün Şiirleri, 63)

Tabiata karşı çocuklar gibi şaşkın, çılgın ve hayrandır. Çünkü tabiata uyum sağlamayı en kolay çocuklar başarır. Çok rahat doğanın tabii bir parçasıymış gibi davranabilirler. Aslında bu da gerçekten bir kaçıştır. Şairler de biraz çocuk ruhludurlar. “... çocuklar gibi doğa da şairi çekiyor” (*Bezirci; 1991, 75*). Çocukça gözükse bile şairler de sık sık gerçeklerden korkar ve kaçarlar. “Gelenekle, toplumla, tarihle, dinle ilişkisi kalmamış bir kişinin [çocuklar da böyledir] doğaya sığınma, doğaya benzeme isteğini yansıtır” (*Bezirci; 1991, 76*). Çocuklar içinden çıkamadıkları bir durumla karşılaştıklarında yanlarında veya yakınlarında ne varsa onlara yönelir, onlara dikkat kesilirler. Bunun asıl sebebi başkalarının dikkatlerini de aynı yöne yönlendirmek istemeleridir. Hatta çevredekileri taklit eder, onlarla konuşur, onların bir parçasıymış gibi davranmaya çalışırlar.

Tabiata uygunlukları ve doğallıkları, çocukların en belirgin özelliklerindedir. En çok bunu ister ve severler. Her şeyin en doğal olanı onları cezbeder ve kendilerini doğanın ayrılmaz bir parçası olarak görürler. “Çocukluk yapmacığın, süsün bulunmadığı bir dünyadır. Basitliğin, yalınlığın, ilkelliğin hüküm sürdüğü kuralsız, çıplak bir dünya[dır]...” (Bezirci; 1991, 73). Çocukluk gibi doğa da şairi kendine doğru çekiyor ve derinden etkiliyor. Çocuklar, kendilerini doğada bulunan herhangi bir canlı, cansız, hayvan veya eşyadan biri gibi görür ve sayarlar. Bu yüzden yetişkin insanlara yönelik bir empatileri çoğunlukla yokken herhangi bir hayvan ya da eşyayla empatik ilgiler kurabilir, buna yönelik samimi davranışlar sergileyebilirler:

PIRPIRLI ŞİİR

Uyandım baktım ki bir sabah,
Güneş vurmuş içime;
Kuşlara yapraklara dönmüşüm,
Pır pır eder durur, bahar rüzgarında
Kuşlara yapraklara dönmüşüm;
Cümle âzâm isyanda;
Kuşlara yapraklara dönmüşüm
Kuşlara
Yapraklara.
(Bütün Şiirleri, 90)

Mizah ve Gerçek

Garip ve Orhan Veli'nin şiirlerinde; humor, ironi, mizah hatta kara mizah sıkça görülür. Bu hususta Melih Cevdet'in “Biz üç arkadaş şiir yazarken nasıl şaka ediyorduk, bilemezsiniz...” (Özcan; 2005, 342) sözleri dikkat çekicidir. Yine garip şiiri için; “Dünyayı şakaya alıyorduk. Gerçekten devrimci bir şiir olduğunu sonra anladım. Çünkü bu şiir alaydan çıkmıştı. Alay etmezseniz hiçbir şey çıkaramazsınız. Biz düpedüz alay ettik” (Özcan; 20005; 342) tespitini yapar.

Orhan Veli, şiirlerinde gerçekle mizahı veya gerçeği mizahla beraber anlatabilen ender sanatçılardan biridir. Başka bir ifadeyle o, gerçeği mizah tadında tattırabilmektedir. Şair, gerçeği o kadar rahat ve güzel bir şekilde anlatır ki, acılar/gerçekler bile onun şiirlerinde bir mizansene dönüşür. Bu özelliği, düzyazılarında da rahatlıkla görülmektedir. Gerçek ve mizah, onun şiir dilinde mükemmel bir uyum içindedir. Birbirine zıt gözükken bu unsurlar öyle ifade edilir ki kendi tatlarının yanında başka tatlar da verir.

Orhan Veli, şiirlerindeki bu gerçek-mizah ikilemini, yaşamının bir yansıması olarak okuyucuya da aktarır. O, şiirlerinde bir kesimi yermek istediğinde genellikle bunu açık ya da dolaylı olarak yapar. Ancak bu yergisine espriyi de kattığı için kavgaya dönüştürmez. “Esprinin rolü düşmanca bir saldırıda aranabilir belki de. Nükte, bazı engeller yüzünden, düşmanımızın, bağıra çağıra söyleyemediğimiz, açıklayamadığımız, gülünç yanını sergilememize elveriyor ve espri sınırlamaların yeniden ortadan kaldırılmasına yardımcı ve kabul edilemez hale gelmiş zevk kaynaklarını bize geri veriyor, dinleyici tattığı zevk sayesinde kazanılıyor, bizim yanımızda yer alıyor” (Freud; 1996, 81). Orhan Veli, bunun en güzel yanının ve yolunun çocuksu söylem olduğunu belirlemiştir.

Orhan Veli, *Dedikodu* adlı şiirinde; acemi bir çapkının kendini savunurken düştüğü zor durumu, mizahî bir edayla anlatmaktadır. Şiirde dedikodu olarak anlatılanların hepsi kabul edilmekte; tam olarak doğru olmasalar bile iftira olmadığı da itiraf edilmektedir. Bazı şiirlerinde güldürmek, gülümsetmekle birlikte düşündürmeyi asla ihmal etmemektedir. Dolayısıyla şiirlerinde mizah çoğunlukla görülmektedir. *Bedava, Fena Çocuk, Delikli Şiir* adlı şiirler bunlardandır.

Orhan Veli'ye göre gerçeklik, toplumun yaşayışına ayna olmakla eş görülür. Gerçek ve gerçeklik, halkı ve haklıyı görüyor ve gösteriyorsa doğrudur. Ancak Garip hareketi, bir yanıla gerçeği, Gerçeküstüçülükle paralel olarak görmektedir.

Garip şairleri, ortaya koydukları şiirleriyle çevresindekilerden ‘garipsenme ve yadırganma’ tepkilerini almışlardır. Edebî çevrenin dikkatini çeken Garip hareketi de özellikle alay konusu olmaktan kurtulamamıştır. Bu hususta “*Melih Cevdet Anday’ın ‘Bizden öncekiler içinde en insafli olanlar bile söylediklerimizi gülümseyerek dinlerlerdi. Bu da bizi alaycılığa, sululuğa iterdi. Madem adam hesabına konulmuyorduk, biz de onların ‘adamlığı’ndan vazgeçerdik, olur biterdi*” (Sazyek; 1996, 52). Orhan Veli, bu garipsenme, yadırganma ve alaya alınmanın en büyük müsebbibidir. Yeni şiiri ve şair tipini aşırı ve aykırı davranışlarla destekler. Örneğin, “*Yenişehir’deki Atatürk Anıtına konmuş çelenklerden birini yüklediği gibi, çağrılı olduğu eve götürür ya da ‘bir baloncudan bütün balonları satın alıp sokak sokak dolaşır[mış]*” (Sazyek; 1996, 52).

Garip hareketinde şiir artık soylu olanın değil, sıradan insanın zevkine hitap etmektedir. Asil duygu ve düşünceler, soylu eylem ve yaklaşımlar, sadece belirli bir sınıf ya da kesimi oluşturan elitin değil, sıradan insanlara has sıradanlıkları şiire konu ederek onu bir grubun hizmetinden kurtararak özgürleştirmeyi hedeflemektedir. Soyulluk, yücelik ve kahramanlık dönemi geçmişte kalmış bu dönemin mirasını canı gönülden omuzlayacak kimse artık kalmamıştır. Bir yanı sıra süreç, bireyin kendine döndüğü, dönmesi gerektiğini zorunlu kılmaktadır.

O, alışılmadık yaklaşımlarıyla garipliğini ortaya koymaktan çekinmemiştir. Kendi zamanına kadar belirgin bir şekilde kullanılmayan bir çocuksu söylem geliştirmiş ve başarılı bir şekilde kullanmıştır. Orhan Veli’nin yapmaya çalıştığı son derece ciddi bir işi bir o kadar ciddiyetsizce gözüken bir yolla yapmaya çalışması ve başarılı olması gerçekten gariptir. O, “*sahte ciddiliğe öyle candan düşmandı ki, sahte ciddiliğe inat, en ciddi işlerini şakadanmış gibi yapardı*” (Bezirci; 1991, 3). En önemli konuları, en özenle seçilen ve işlenen temaları en umulmadık şekilde, başka bir ifadeyle çocukça yapması hem kendisi tarafından hem dönemince garip olarak değerlendirilmiştir.

Bu yüzden Orhan Veli, yaşamı ciddiye almamış bir şair olarak bilinir. Hatta hiçbir şeyi ciddiye almamakla eleştirilir. Onun yaşamının her bir evresinde bir çocukluk bulmak mümkündür. “*Hayatı fazla ciddiye almayan şair, yaşamı bir oyun gibi görmüş, bunun sonucunda, çoğu zaman çocuksu bir söyleyişle eser vermiştir*” (Erdal; 2009, 1152). Yaşamayı ciddiye almamış bir sanatçının ölümü ciddiye almaması gayet doğaldır. Henüz bir kesinlik olmamasına rağmen ona atfedilen *Ölümüm* adlı şiir için ciddi itirazlar söz konusudur. Ancak bu şiirin, insan hatta bütün canlılar için son derece önemli bir gerçeklik olan ölümü çocuksu bir söylemle ele alması, Orhan Veli’nin üslubuyla bağdaşmaktadır. *Ölümüm* adlı şiirin *Ben Orhan Veli* ve *İntihar* adlı şiirleriyle benzerlikleri bakımından dikkat çekicidir. Söz konusu şiirin gerçek sahibinin kim olduğu henüz netlik kazanmış değildir. Bu şiir, içeriği ve çocuksu söylemi/edasıyla Orhan Veli’yi de işaret etmektedir:

ÖLÜMÜM

*O sabah alnımda iki ter damlası konuşacak
Yorgun olarak öldüğüme dair
Benim Yeni Sabah’ı bir başkasına verecek gazeteci Yusuf
İskele kahvesinde çayım soğuyacak
İlk vapur yolcuları arasında olmadığının farkında bile olmayacaklar
Lâz müezzin hakkımda salâ verecek
İmam bildiğini okuyacak
Bozuk düzen makamından
Hiç Çamlıca kuşbaşı kar yağarken ölünür mü diyen
Yarıdan fazlası abdestsiz cemaatim olacak
Ve hepsi de
İyi biliriz diye yalan söyleyecekler
Ertesi sabah Cumhuriyet’te sülâlem sayılacak*

*Müessif bir irtihal denmiyecek
Ve nihayet
Başiboş hayatım gibi
Başiboş mezarım da taşsız kalacak.*

Sonuç

Sanat ve sanatçılar, yerli veya yabancı olsun bütün değişme, gelişme ve yeniliklerden olumlu veya olumsuz bir şekilde etkilenirler. Türk şiirindeki; I. Yeni veya Garip şiiri, İslamiyet öncesi ve sonrası Türk şiirinden etkilenmiştir. Garip hareketi ve Orhan Veli, Batı edebiyatından da etkilenmiştir. Özellikle Sürrealizm akımından belirgin olarak etkilendiği görülmektedir. Bizatihi Orhan Veli, Garip Ön sözünde bu etkilenmeden söz etmiştir.

Garip hareketi, mutlu ve güçlü azınlığın değil, geniş kitlelerin duyarlılığını hisseden çoğunluğun zekâsına dayanan bir dili kullanır. Bu dil, saf, sade ve sıradandır. Yeri geldiğinde geri dönüşleri de içerir. Kullanıcının başkalarına yönelik tenkidini içerirken aynısını kendine de yöneltir.

Orhan Veli ve arkadaşları, Garip hareketinin kurucularıdır. Önemli bir merhaleyi gösteren bu hareket, Türk şiirine yeni bir soluk kazandırmıştır. Hareketin şiir dilimiz üzerinde önemli etkileri olmuş ve yenilik olarak değerlendirilmiştir. Orhan Veli, hareketin en önemli üyesidir. Garip hareketinin ve Orhan Veli'nin şiirinde İslamiyet öncesi dönemden, Cumhuriyetin kuruluşuna kadarki sürecin izlerini bulmak mümkündür. Orhan Veli'nin en çok karşı çıktığı Divan şiirinin dilinden de etkilenmeler görülür.

Orhan Veli, şiirlerinde, çevresindekilerin getirdiği -hatta bazen zorladıkları - düzeni değiştirerek serbest şiiri ve daha somut bir dil olan çocuksu söylemi tercih etmiştir. Bu yönüyle yazdığı şiirler, her ne kadar şiir cemiyetleri tarafından eleştirilse de halktan büyük ilgi görmüştür. Okuyuculardan aldığı olumlu tepkilerin sonucunda duyduğu güvenle; kalem arkadaşları olan Melih Cevdet ve Oktay Rifat ile birlikte Garip hareketine öncü olmuştur.

Onun şiirlerinde kullanılan çocuksu söylem, benzetimleri güçlü kılmıştır. Çocuklardaki hayal dünyasının genişliği, şiirlerde kendi söylemleriyle yer alması anlamı güçlendirmiştir. Bu şiirlerdeki hayal inceliği ve derinliği sağlayan en önemli yönün kullanılan çocuksu söylem olduğu görülmektedir.

Garip hareketi ve Orhan Veli'nin şiirlerindeki büyüklerin/yetişkinlerin kurduğu dünyanın, çocuklar ve sanatçılar tarafından yetersizliği vurgulanmaktadır. Orhan Veli, cesur bir sanatçı olmasına rağmen yaşadığı, duyduğu, bildiği gerçeklerden zaman zaman korkmuş, kaçmış veya kaçmaya çalışmıştır. Bu kaçışında mizaha, ironiye, şakaya ve espriye sıkça başvurmuştur. Onun en büyük ve en belirgin kaçışı ise çocuksu söylemi kullanmasıdır. Daha doğrusu bu kaçışta çocuksu söyleme sığınmasıdır. Orhan Veli'nin şiirinde en çok dikkati çeken husus, hemen hemen her şiirinde görülen çocuksu söylemin çok başarılı bir şekilde kullanılmış olmasıdır.

Kaynaklar

Aktunç, Hulki (2011), Büyük Argo Sözlüğü (Tanıklarıyla), YKY, İstanbul.

Bezirci, Asım (1991), Orhan Veli Yaşamı, Kişiliği, Sanatı, Eserleri, Altın Kitaplar Yay., İstanbul.

Bindiğimiz Dal Orhan Veli Bütün Yazıları II (1982), (Hzl. Asım Bezirci) Can Sanat Yayınları, İstanbul.

Çetişli, İsmail (20149), Batı Edebiyatında Edebî Akımlar, Akçağ Yay., Ankara.

Erdal, Kelime (2009), Çocuk Edebiyatı Türlerinin Kullanımı Açısından Orhan Veli Kanık'ın Eserlerine Bir Bakış, International Periodical For the Languages Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4 /1-I.

Kanık, Orhan Veli (1990), Çeviri Şiirleri, İstanbul.

Kanık, Orhan Veli (1998), Bütün Şiirleri, İstanbul.

Kanık, Orhan Veli, (2012), Nasrettin Hoca Hikâyeleri, YKY, İstanbul.

Karaalioğlu, S. Kemal (yty), Edebiyat Akımları, İnkılap ve Aka, İstanbul.

Özcan, Tarık (2004), “Sultan Süleyman’dan Süleyman Efendi’ye İki Şiirin Metinler Arası Bağlamda Değerlendirilmesi”, FÜ. Sos. Bil. Dergisi C. 14, S2, s. 129-134, Elazığ.

Özcan, Tarık (2005), Şair ve Sözün Mahşeri Oktay Rifat, Akçağ Yay., Ankara.

Sanat ve Edebiyat Dünyamız Orhan Veli Bütün Yazıları I (1982), (Hız. Asım Bezirci) Can Sanat Yayınları, İstanbul.

Sazyek, Hakan (1996), Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Sigmund Freud (1996), Espri Sanatı (Çev. Erdoğan Alkan), Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (1992), Edebiyat Üzerine Makaleler, Dergâh Yay. İstanbul.

Türk Dili Dergisi Yazın Akımları Özel Sayısı (1981), Ankara.

Timuçin, Afşar (2013), “Bir Şiir Devrimcisi: Orhan Veli Kanık” <http://www.aydinlikgazete.com/m/bir-siir-devrimcisi-orhan-veli-kanik-makale,27589.html> (07.01.2015 tarihinde ulaşıldı).

<http://kitap.radikal.com.tr/makale/haber/orhan-velinin-kayip-siiri-414813>(07.01.2015 tarihinde ulaşıldı).

<http://odatv.com/olumum-siiri-orhan-velinin-degil-fahri-erdincin-2801151200.html>(07.01.2015 tarihinde ulaşıldı).